

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך יז, תשכ"ו

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

חקר הלשון העברית

בכינוס העולמי הרביעי למדעי היהדות *

מה הם תחומי המחקר העיקריים של הלשון העברית כיום?
אם נתחום את מחקר הלשון העברית מבחינת
תולדותיה של הלשון, הרי עיקרי התחומים הם: א) לשון
תקופת המקרא, ב) לשונם של בעלי המשנה והתלמוד, ג)
הלשון ושימשה בכתב בלבד במשך התקופה הארוכה עד
תחילת הדיבור, ד) הלשון החדשה שמתקופת התחייה ועד
ימינו. אפשר לומר, כי מחקר הלשון העברית בימינו פועל
בכל אותם התחומים, אלא שהדגשותיו שונות, ובזה קו מבחין
עובר בין מחקר העברית בחוץ לארץ ובין המחקר בארץ.
בחוץ לארץ במרכזו של המחקר נתונה לשון המקרא,
ונספחת אליה לשון מגילות ים המלח. אין פירושו של הדבר,
שחטיבות לשון אלה אינן נחקרות בארצנו או שהן נחקרות
בהצלחה פחותה, אלא שלא תחום זה דווקא ייחודנו. לעומת
זאת חקירת העברית שמחוץ ללשון המקרא רישומם של בני
חוץ לארץ — ובייחוד של חוקרים שלא מבני אומתנו — כמעט
שאינו ניכר בה.

* תשובות ששודרו ב"קול ישראל" בימי הכינוס למדעי היהדות

בקיץ תשכ"ה. עיין גם סקירתו של ר' סיוון בקונטרס קס"ב.

בתחום לשון המקרא דעתם של החוקרים נתונה לקשרי התולדה של העברית ללשונות האחרות. חומר חדש שנתגלה בשלושים השנים האחרונות והמוסיף להתגלות — בפרט בחפירות הארכיאולוגיות, כגון תעודות עבריות, כנעניות, אוגריתיות ועוד ועוד — חומר זה לא זו בלבד שהוא מעלה שאלות חדשות לבלשנות העברית, אלא הוא אף מחייב בדיקה חדשה של אינטרפרטציות ושל תורות, שהוחזקו במשך שנים להיות „המלה האחרונה“ במדע הלשון העברית. אין צריך לומר, שכל אותן השאלות, כגון התהוות ההטעמה העברית ומערכת תנועותיה הכרוכה בהטעמה, שנשארו בסיתומן או שנויות במחלוקת החוקרים, או צורות לשון נדירות (בייחוד בפעלים) ושימושיהן, חוזרות ונידונות, שמא ייושבו על פי החומר החדש. כך בלשון המקרא.

קשת העניינים המעסיקים את חוקרי העברית בתחומים האחרים היא רבת גוונים יותר.

ראשית, ניסיונות נעשים לחשוף מתוך צורת המקורות התלמודיים כנוסחם לפנינו ומתוך ערמות ערמות של גרסאות, המשוקעות בכתבי היד של אותם המקורות, את צורתה הראשונית של לשון בעלי המשנה והתלמוד, בפרט את גונה המקורי, הארץ-ישראלי. מגילות ים המלח מצד אחד ומסורות ניקוד קדמוניות מצד אחר מסייעות לכך. כאן הושגו הישגים של ממש, עם שרחוקים אנו מסוף הדרך.

שנית, חקר ספרות המסורה, ובכללה כתבי היד המנוקדים בשיטות ניקודים שונות, שהחננה בדורות האחרונים וכמעט נשמת מידנו, עתה יש לו מהלכים בחקר הלשון

העברית בארצנו. ענף זה יש בכוחו לא רק להבהיר את האסכולות במסירת נוסח המקרא, אלא אף להבהיר את שיטות ההגייה השונות של המקרא ולהעיד על העברית לאו דווקא בזמנים הקדומים, כלומר של המקרא, אלא במיוחד בזמן בעלי המסורה לארצותיהם ולדורותיהם.

שלישית, חקר העברית הכתובה בלבד — עיקרו מרוכז לפי שעה בעברית של ימי הביניים. כאן יש מרחב גדול להתבוננות על הכוחות, שפעלו על העברית ועל כוח סיגולה לתנאים חדשים להיות יכולה להביע מחשבות ועניינים חדשים ומתחדשים מדי פעם, באין לצדה דיבור עברי. ועליי לציין, שמחקר זה, כמו מחקר לשון בעלי המשנה והתלמוד, ניוון הרבה מפרי עמלם של חוקרי הספרויות האלה, התורמים פה לתרומות חשובות מאוד ע"י פירושיהם של מקורות קשי הבנה ועל ידי הבהרת מלים קשות וצירופי לשון תמוהים. רביעית, דבר מיוחד במינו, שאין לו כלל רע במחקר העברית בחוץ לארץ, הוא חקר מבטאי העברית בזמן הזה, של יהודים לעדותיהם ושל השומרונים. ומטעם המכון למדעי היהדות של מדעי האוניברסיטה הוקם „מפעל מסורות לשון של עדות ישראל“, שתפקידו קודם כול לרכז בתקליטים שפע של חומר, ואמנם כבר החל חומר זה לשמש, וישמש את חקר העברית בהרחבתה בעתיד — כפי שאנו מקווים. בעתיד לא רחוק.

אנו רואים אפוא, שמחקר העברית בארץ יחד לעצמו לא רק תחומים, שאינם מטופחים בחוץ לארץ, אלא אף העלה פרשאי חקירה חדשים.

מצד אחר עליי לציין, שדרכי העבודה של הבלשנות המודרנית לגוניהם השונים נזקקים להם חוקרים שונים של העברית בארץ ובחול, והם מנסים להתחילם על לשון המקרא, ובמיוחד על העברית החיה, ויש שזה להם עיקר. כלומר: לא הכרות חדשות, הנובעות מידיעת עובדות חדשות, אלא הכרות חדשות, הנובעות משיטת התבוננות חדשה בלשון. וכך גישאות וניתנות גם שאלות מיתודולוגיות של חקר העברית ובמידה מסוימת של הוראת העברית וכן טכניקות של הצגת ענייני לשון.

באילו מידה משתקפים תחומי המחקר העיקריים של הלשון כיום בקונגרס?

תכנית ההרצאות במדור הלשון העברית מעידה, שכמעט כל תחומי המחקר האמורים מיוצגים ב-40 ההרצאות בערך, שאנו עתידים לשמוע ולהתווכח עליהן. מן העניין לציין, שלא ייחד הפעם דיון בלשון מגילות ים המלח, ובוודאי יגעו מרצים שונים בה לרגל דיונם בנושאים הקרובים. יש לי הרשם שנושאים בתחביר ובאוצר המלים מרובים יחסית על האחרים. כדאי להוסיף, שגם ארמית היהודים היא חלק של מדור הלשון העברית, וישמעו מתחום זה שתי הרצאות.

הדיונים בלשון העברית לא יצטמצמו למדור הלשון בלבד, שכן יהיו שתי ישיבות מיוחדות, אחת למפעל המסורות שהזכרתי, ואחת באקדמיה ללשון העברית, מוקדשת לבציותו של מפעל המילון ההיסטורי ללשון העברית. בדיון על המילון ידובר על דרך חדשה במילונאות, ותודגם הדרך שמפעל

המילון נוקט בהקמת כרטסת מרכזית ורחבת מידות ללשון העברית. לקראת הדיון הזה יוצא לאור ע"י מערכת המילון ספר הכולל את מגילת אחימעץ¹ כנוסחה בכתב היד היחיד בעולם, קונקורדנציה של אותה המגילה ואוצר מליה מעובד לצורכו של המילון ההיסטורי. תפקידו של הפרסום לשמש בסיס למשא ומתן המדעי על הבעיות הכרוכות בהכנת המילון, המשא ומתן אך ייפתח בישיבה בקונגרס ועתיד הוא להימשך גם לאחרונה.

ראובן מירקין

מן הנעשה במילון ההיסטורי ללשון העברית²

מה טעם נקרא המפעל "המילון ההיסטורי ללשון העברית"?

המילון נקרא "היסטורי", משום שהוא מתכוון להציג את תולדותיה, לאמור את ההיסטוריה של כל מלה בלשון העברית: את מקורה, מוצאה וגזירתה — זו האטימולוגיה שלה; את הוראותיה, שימושיה וצירופיה בתקופות השונות של חיי הלשון; וכן את צורותיה הרבות, הן מצד כתיב המלה וניקודה בכל מקור ומקור, והן מצד דקדוקה. עתיד המילון

1. בינתיים יצא החיבור: מגילת אחימעץ, מעובדת ומוגשת כחומר למילון, בהוצאת המילון ההיסטורי, ירושלים תשכ"ה.
2. שיחה עם עורך "שבילי לשון" ב"קול ישראל", ד"ר ראובן

סיון.